

A NEMZETKÖZI AGRÁRKERESKEDELEM ÉS A WTO TÁRGYALÁSOK

A világkereskedelmi tárgyalások újabb fordulója ismét az érdeklődés homlokterébe állította a nemzetközi agrárkereskedelem szabályozását, az eddigi világkereskedelmi megállapodások mezőgazdasági konzekvenciáit. A sikertelen seattle-i tárgyalások miatt bizonytalanra vált újabb megállapodások megkötése. A 2001 novemberében lezajlott miniszteri konferencián (Doha, Katar) született megállapodások eredményeként azonban végül is megkezdődött egy újabb, átfogó világkereskedelmi tárgyalási forduló. Ennek keretében napirendre került az agrár világkereskedelem alakulását ma meghatározó megállapodások felülvizsgálata és döntés született további liberalizációról, a jelenlegi keretek továbbfejlesztéséről. A tárgyalások azonban továbbra sem vezettek eredményre és kimenetelük meglehetősen bizonytalan.

1. A MEZŐGAZDASÁG A KORÁBBI VILÁGKERESKEDELMI MEGÁLLAPODÁSOKBAN

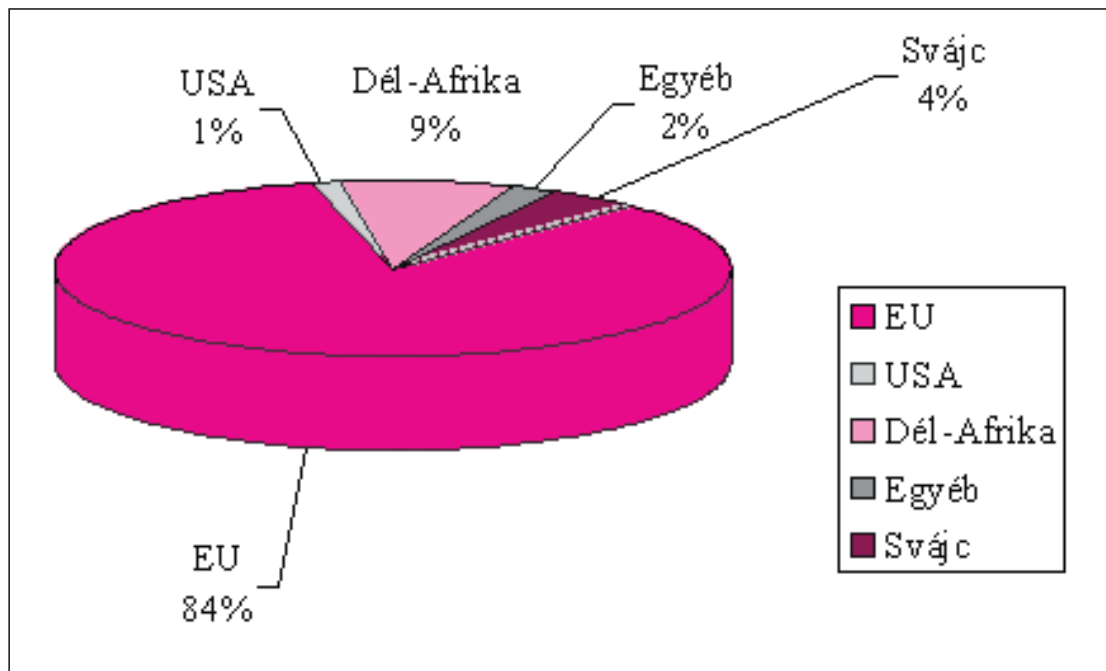
Ahogy ezt az 1. táblázatban is összefoglaltuk, a kilencvenes évek közepéig nyolc alkalommal került sor világméretű kereskedelmi tárgyalásokra, a világkereskedelem bővülését akadályozó korlátok, mindenekelőtt a vámtarifák leépítése, csökkentése céljából. Az 1986–94 között lezajlott uruguayi fordulóig a mezőgazdasági termékek

1. táblázat: világkereskedelmi tárgyalási fordulók 1994-ig

Időpont	Helyszín (elnevezés)	Téma	Részvevő országok száma
1947	Genf	Vámtarifa-csökkentés	23
1949	Annecy	Vámtarifa csökkentés	13
1951	Torquay	Vámtarifa csökkentés	38
1956	Genf	Vámtarifa csökkentés	26
1960-1961	Genf/Dillon-forduló	Vámtarifa-csökkentés	26
1964-1967	Genf/Kennedy-forduló	Vámtarifa-csökkentés, dömpingellenes eljárás	62
1973-1979	Genf/Tokió-forduló	Vámtarifa-csökkentés, nem vámjellegű akadályok	102
1986-1994	Genf/Uruguay-forduló	Vámtarifa-csökkentés, nem vámjellegű akadályok, agrártámogatás, szellemi tulajdon védelme, döntőbíráskodási szabályok, a WTO létrehozása	123

világkereskedelmének speciális problémái csak rendkívül érintőlegesen, inkább mint kivételek szerepeltek a megállapodásokban. A mezőgazdaságot érintő legfontosabb megállapodások lehetővé tették exporttámogatások és mennyiségi import-korlátozások alkalmazását a belső piacok védelmében. A mezőgazdasági kereskedelmet leginkább befolyásoló témák, így a mezőgazdasági termelés nemzeti keretekben történő támogatása, az Európai Közösség és az USA összetett piacvédelmi programjai azonban kimaradtak mind a tárgyalásokból, mind pedig a megállapodásokból.

Az uruguayi forduló volt az első, amelyik során kísérlet történt az agrár-világkereskedelem átfogó szabályozására, valójában tehát, az uruguayi forduló jelentette az igazi reformok kezdetét az agrár-világkereskedelemben. Visszatekintve az elmúlt évekre, továbbra is vitatott e megállapodások valódi hatása és sokak számára még megválaszolásra vár a kérdés, valóban új fejezet nyílt-e meg az uruguayi forduló megállapodásaival, vagy csupán a felszín változott és a lényeg a nemzetközi agrárkereskedelmet torzító protekcionizmus továbbra is fennmaradt az új keretben is?

Forrás: USDA, 1998.

1. ábra: Az exporttámogatások (összesen 8,4 milliárd USD) megoszlása értékben, 1996

Az uruguayi forduló során öt területen született a mezőgazdaságot érintő megállapodás. Ezek:

- A piacra jutási lehetőségek kölcsönös bővítésében való megegyezés az egyik legfontosabb megállapodás. E szerint az országok vállalták valamennyi nem tarifált korlát vámtarifákká történő átalakítását és a vámtarifák 36 százalékos átlagos csökkentését az egyezmény által átfogott időszakban. Megállapodás született abban is, hogy a belső piacok megnyílnak legalább a belső fogyasztás 5 százalékos szintjéig. Az egyezmény azt is előírja, hogy az átlagos csökkentés mögött termékenként legalább 15 százalékos vámtarifa-csökkentés kell, hogy

megvalósuljon. Ugyanakkor az egyezmény meghatározott körülmények között lehetőséget nyújt az általános megállapításoktól eltérő speciális piacvédelmi intézkedések (safeguards) alkalmazására.

- A tárgyalások egyik legvitatottabb kérdése az exporttámogatások csökkentése volt. Végül is megállapodás született abban, hogy az exporttámogatások fennmaradhatnak, azonban a résztvevő országok vállalták a támogatások értékének 36 százalékos, a támogatott export volumenének pedig 21 százalékos csökkentését. A exporttámogatások témája különösen az Európai Unió számára érzékeny, hiszen a megállapodás időszakában a mezőgazdasági exporttámogatások több mint 80 százalékát az Európai Közösség alkalmazta (1. ábra).
- A megállapodás egyik legkomplikáltabb része a nemzeti agrárpolitikák részét képező belső mezőgazdasági támogatások csökkentése. A megállapodás szerint az országok vállalták nemzeti agrártámogatásaik 20 százalékos csökkentését. E mögött azonban a nemzeti agrártámogatások viszonylag bonyolult csoportosítása húzódik meg, amely lehetővé teszi, hogy a nemzeti támogatások több mint fele továbbra is kívül essen a nemzetközi szabályozáson, és így a csökkentésre vonatkozó megállapodások körén. A 2. táblázat mutatja, hogy 1995-ben az amerikai Mezőgazdasági Minisztérium (USDA) számításai szerint a nemzeti támogatások összege világméretben 282 milliárd USA dollárra volt becsülhető. Ebből a megállapodás által érintett ún. „sárga doboz”-ban (AMS: Aggregate Mea-

2. táblázat: A nemzeti támogatások csoportjai és csökkentésük az Uruguay-fordulóban

Sárga (amber) doboz	115 md USD	Kereskedelmet és termelést közvetlenül befolyásoló támogatások (AMS) <ul style="list-style-type: none"> ■ Fejlett országok: 20 százalékos csökkentés ■ Fejlődő országok: 13 százalékos csökkentés 10 év alatt
Zöld (green) doboz	127 md USD	Kereskedelem- és termelés-semleges megengedett támogatások
Kék (blue) doboz	35 md USD	A sárga dobozhoz tartozó, de közvetlen szabályozás alá nem kerülő támogatások
Különleges kivételek		Bizonyos beruházások és input-támogatások fejlődő országokban
„De minimis” kivételek	5 md USD	Kisebb jelentőségű támogatások, a termelés költségeinek fejlett országokban 5, fejlődő országokban 10 százalékos szintjéig
Összes támogatás (1995)	282 md USD	

Forrás: USDA, 1998

surement of Support) csupán 115 milliárd USA dollár értékű támogatás szerepelt. A kereskedelemsemlegesnek tekintett ún. „zöld doboz” mellett a megállapodás létrehozta az ún. „kék doboz”-t is, amely a fejlett országok valójában kereskedelmet befolyásoló, de a szabályozásban nem szereplő támogatási programjait foglalja magába.

- A növény- és állategészségügyi egyezmény az uruguayi forduló egyik legfontosabb eredménye. A megállapodás célja, hogy az élelmiszerek forgalmazásában egyre nagyobb jelentőségűvé váló növény- és állategészségügyi szempontok ne válhassanak a kereskedelmet mesterségesen korlátozó tényezőkké. Az egyezmény szerint a tudományos tényekre épülő nemzetközi normáknak kell meghatározóvá válniuk az egyes termékek minősítésében. Az egyezmény azonban lehetőséget ad arra, hogy az egyes országok a nemzetközi normáknál szigorúbb szinteket alkalmazzanak, amennyiben ez a döntés tudományos alapon is indokolható.
- A megállapodás jelentős kedvezményeket nyújtott a fejlődő országoknak. Ez a kedvezmény kifejezésre jutott mindenekelőtt a tarifa-csökkentési megállapodás hosszabb végrehajtási idejében, valamint a belső támogatások csökkentésére vállalt kisebb kötelezettségben (20 százalék helyett 10 százalék) is.

A megállapodások megvalósítása, az uruguayi forduló tényleges hatása sokat vitatott témák. A szakértők véleménye megoszlik arról, hogy mi valósult meg az uruguayi forduló megállapodásaiból, valóban új korszakot hozott-e ez a ma már formálisan lejárt megállapodás a nemzetközi agrárkereskedelemben?

A nemzetközi agrárkereskedelem tényleges alakulását tekintve megállapítható, hogy az egyes országok belső piacai továbbra is viszonylag zártak maradtak, a vámok továbbra is magasak, a piaci hozzáférés lehetősége tehát alig változott. Ennek megfelelően a világkereskedelem sem bővült a korábbi időszaknál gyorsabban. Kivételt a magasan feldolgozott élelmiszerek csoportja képez, amelyek piaca folyamatosan és egyenletesen bővült. Ennek eredményeként a nemzetközi agrárpiacok differenciálódása fokozódott.

Érdemlegesen nem változott a mezőgazdasági támogatások szintje sem. A nemzeti támogatások belső arányai azonban már közvetlenül a megállapodások megszületése után pozitív irányban mozdultak el. Számottevően nőtt a kereskedelmet közvetlenül nem befolyásoló támogatások aránya, míg a „sárga doboz”-ba sorolható támogatások aránya és volumene csökkent. Az exporttámogatások a megállapodások szerint csökkentek, a fontosabb exportőrök támogatási programja nem lépte túl az egyezmény kereteit. Talán a legfontosabb pozitív eredmény az, hogy a kilencves évtizedben nem bontakozott ki az EU és az USA között a nyolcvanas évekhez hasonló exporttámogatási verseny, bár erre számos tényező kínált alkalmat.

Az uruguayi forduló megállapodásai révén főleg a világkereskedelemben integrálódott nagy exportáló országok kerültek előnyösebb helyzetbe. Ez a pozitív hatás elsősorban az exporttámogatások csökkentésének tudható be. A fejlődő országok tekintetében viszont pozitív hatás alig mutatható ki. A fejlődő országok zöme az uruguayi forduló megállapodásai eredményeként nem jutott kimutatható előnyökhöz, de pozícióik romlása sem következett be. A kereskedelmi lehetőségek legfeljebb néhány korábban is jelentős exportáló fejlődő ország számára javultak.

Az objektív elemzők véleménye szerint a leglényegesebb eredmény maga az egyezmény, amely révén létrejött a nemzetközi agrárkereskedelem szabályozásának és további reformjának jól áttekinthető kerete. Ez a keret és a megállapodások még nem eredményeztek áttörést az agrárkereskedelem tényleges alakulásában, azonban egyértelműen megakadályozták a protekcionizmus további bővülését és pozitív irányban befolyásolták a nemzeti agrárpolitikák változását a fejlett országokban. Ennek kifejezője az ún. FAIR ACT az USA-ban, az Agenda 2000 az EU agrárpolitikájában. Az SPF egyezmény pozitív hatása is egyértelmű. Ez a megállapodás új megközelítést hozott a növény- és állategészségügyi kérdések kezelésében, és jó kiindulópontja lehet további megállapodásoknak, ami mindenekelőtt a ma még gyakori viták megoldási eljárásainak finomításában szükséges.

2. A DOHA-FORDULÓ NAPIRENDJE

A dohai miniszteri konferencián megállapodás született arról, hogy a mezőgazdasági tárgyalások programját az uruguayi fordulón kialakult keret határozza meg. Bizonyos azonban az is, hogy ez a forduló már más lesz, mint az uruguayi forduló tárgyalásai, hiszen ez alkalommal a mezőgazdasággal kapcsolatos tárgyalások már egy létrejött és elfogadott keretben folyhatnak. A mezőgazdaság továbbra is speciális és az egyik legkritikusabb téma marad. Nincs realitása azoknak a javaslatoknak, amelyek a mezőgazdasági és a nem mezőgazdasági kereskedelem szabályainak teljes harmonizálását célozzák.

A mezőgazdasági tárgyalások napirendjét és menetét az uruguayi forduló megállapodásaiban szereplő témák határozzák meg. A vita középpontjában az ezeken a területeken történő további megállapodások állnak. Javaslat és elképzelés bőven van.

A piaci hozzáférési lehetőségek bővítése érdekében napirendre került a vámtarifák további csökkentése. Nagyszámú javaslat született a vámtarifa-bővítési megállapodások tartalmi finomítására (pl. egyszerű átlag helyett súlyozott átlag számítás, a magasabb tarifák nagyobb mértékben történő csökkentése, stb.). Igen erőteljes a minimális piaci nyitási lehetőségek további bővítésére vonatkozó javaslat, amely szerint a minimális piaci hozzáférés lehetősége a belső piac 5 százalékaról 10 százalékra bővülne.

Az exporttámogatások további csökkentése az egyik legvitatottabb téma. Egyes szélsőséges javaslatok szerint az exporttámogatások teljes megszüntetésében kellene megállapodni. Nagyobb realitása egy további 30–40 százalékos csökkentésre vonatkozó megállapodásnak van. Napirendre kerül az exporthitelek támogatástartalmanak figyelembevétele és egy adott évben fel nem használt támogatások felhasználása is. A javaslatok között szerepel még az exportadók és az exporttilalmak erőteljes korlátozása, vagy teljes felszámolása is.

Rendkívül sokszínű a nemzeti agrártámogatások továbbfejlesztésére vonatkozó javaslatok köre is. Napirendre került az uruguayi fordulóban szereplő valamennyi nemzeti agrártámogatási kategória újrafogalmazása és újraszabályozása. A „sárga doboz” tekintetében további csökkentésben való megállapodás várható, mindenekelőtt a kereskedelmet közvetlenül befolyásoló támogatási formák vonatkozásában. Létezik

egy, az AMS termékalapon történő újrafogalmazására és az AMS hatékonyabb szabályozására vonatkozó javaslat is. A „kék doboz” teljes megszüntetése az országok egy jelentős részének célja. Várhatóan sor kerül a „zöld doboz” újrafogalmazására, mivel az a jelenlegi formájában nem veszi figyelembe a mezőgazdasági beavatkozások újabb és valójában a kereskedelmet nem befolyásoló formáit. Ilyenek például: a vidékfejlesztési vagy a környezeti célokat szolgáló támogatások. Az EU összhangba szeretné hozni a „zöld doboz” tartalmát a multifunkcionális mezőgazdaság európai koncepciójával.

A tárgyalások témája a növény- és állategészségügyi egyezmény továbbfejlesztése is. Ez a megállapodás a nemzeti növényvédelmi és állategészségügyi reformok sorát eredményezte és nagymértékben hozzájárult a növény- és állategészségügyi helyzet javulásához a világ vezető agrártermelő országaiban. Továbbra is nyitott azonban számos kérdés, különösen nem egyértelmű a növény- és állategészségügyi viták megoldásának szabályozása. A növény- és állategészségügyi egyezmény jövője mindemellett elválaszthatatlan a hormonok alkalmazásával, valamint a genetikailag manipulált vetőmagvak felhasználásával kapcsolatosan a közelmúltban kibontakozó vitától, amelyről majd a későbbiekben szólnunk.

A tárgyalások egyik legnagyobb közérdeklődést és sajtóvisszhangot kiváltó témája a fejlődő országok nagyobb mértékű bekapcsolása az agrár-világkereskedelemben. Egy liberalizáltabb világkereskedelem egyértelműen érdeke a fejlődő országoknak is. Ahogyan erről már korábbiakban szó esett és amit a seattle-i konferencia vitái is egyértelműen bizonyítottak, a fejlődő országok eddig alig részesedtek a nyitottabb agrár-világkereskedelem előnyeiből. Az árak alakulása kedvezően hatott ugyan az élelmiszer-importáló fejlődő országokra, az exportáló országok számára azonban élesebbé vált a verseny. Eddig a fejlett országok elsősorban kivételek és differenciált szabályok révén próbálták előnyhöz juttatni a fejlődő országokat. Nehezen kerülhető el a fejlődő országok teljes mértékű integrálása a további liberalizálási folyamatba. A fejlődő országok nagymértékben eltérő érdekei miatt azonban rendkívül nehéz lesz olyan megállapodásra jutni, amely a speciális, egyes fejlődő országcsoportokat érintő kedvezmények helyett általában segíti a fejlődő országokat.

Az újabb tárgyalások Uruguay-forduló által meghatározott, előzőekben említett témáin túl az elmúlt néhány év fejleményei további új problémákat és kérdéseket vetettek fel az agrár-világkereskedelemben, amelyek ugyancsak igénylik a nemzetközi szabályozást. Ezek a témák is napirendre kerültek a most folyó tárgyalássorozaton, sőt, mint ahogyan ezt számos fejlemény már előre jelzi, esetleg az újabb forduló eredményességének a meghatározóivá is válhatnak.

A kilencvenes évek második felében tovább folytatódott a mezőgazdasági termelés és különösen a nemzetközi mezőgazdasági kereskedelem globalizációja. A termékspecifikus nemzeti agrárpolitikák világa egyre nagyobb mértékben globális rendszerré formálódva integrálódik. A globális élelmiszergazdaság ma már kézzelfogható valóság. Kialakulását számos tényező tette elkerülhetetlenné, így

- a világ szegényeinek, a fejlődő országok alultáplált lakosságának biztonságosabb élelmiszerellátása;
- a mezőgazdasági termelékenység növelésének és a vidéki régiók átlagosnál gyorsabb fejlesztésének szükségessége;

- a rendkívül gyorsan növekvő fejlődő országokbeli városi középosztály új, igényesebb ételkészletének kielégítése;
- lépéstartás a világ gazdag fogyasztóinak sajátos keresletével.

A globalizáció az egész világot átfogó és előrelátható szabályok szerint működő kereskedelem nélkül nem létezhet. A globalizáció tehát fontos ösztönző az agrár-világkereskedelem további nemzetközi szabályozására, és mindenképpen javítja egy további tárgyalási forduló megtartásának és azon egy előre vivő megállapodás megszületésének lehetőségét.

A fejlett országokban, mindenekelőtt az USA-ban és az Európai Unióban a nemzeti agrárpolitikák, és ezen belül a támogatási és a kereskedelmi politika jelentős mértékű átalakulása és továbbfejlesztése valósul meg. E reformok egyik legfontosabb mozgatórugója az Uruguay-forduló megállapodás-rendszere volt. Napjainkban azonban ezek a változások már túllépnek a támogatási rendszerek WTO-megállapodások által feltétlenül megkívánt továbbfejlesztésén. A legfejlettebb országokban továbbra is fontos célkitűzésnek tekintik a vidéki lakosság, a mezőgazdasági termelők támogatását. Ezt azonban mind egyértelműbben a kereskedelmet és közvetlenül magát a termelést nem érintő eszközökkel kívánják megvalósítani. Gyors ütemben csökken a hagyományos, termeléshez kötődő és ezzel együtt a világkereskedelemre ható támogatási formák szerepe. Az EU Agenda 2000 programja és a multifunkcionális mezőgazdaság koncepciója jelzi az európai változások fő irányait. Hasonló alapon, de némiképp más módszerekkel, pl. a biztosítási rendszer felhasználásával kívánja az USA megoldani a mezőgazdasági termelők támogatását. E változások egyértelműen kedvezőek a nemzetközi mezőgazdasági kereskedelem további liberalizációja szempontjából. Eredményeképpen várhatóan rugalmasabbá válik mind az EU, mind az USA tárgyalási pozíciója, de nem nélkülözhető a korábbi megállapodások, mindenekelőtt a „zöld doboz” már említett módon való újrafogalmazása sem.

Az állam közvetlen részvétele, az ún. állami kereskedelem a nemzetközi agrárkereskedelem már régóta létező gondja. Az eddigi tárgyalásokon ez a téma különösebben nem került a napirendre. Monopóliumként működő fél-állami vállalatok az országok jelentős részében, jelentős állami preferenciákkal segítve mind az importban, mind pedig az exportban komolyan korlátozhatják a versenyt és a piacra jutás lehetőségét. Szerepük csökken, de még mindig jelentős, különösen néhány WTO-ba felvételre váró országban, így pl. Oroszországban. Az országok jelentős része szeretne megállapodásra jutni az állami kereskedelem korlátozásáról és piactorzító hatásaik teljes felszámolásáról is.

Ma már elképzelhetetlen az agrár-világkereskedelemtől és az ezzel összefüggő bármilyen fontosabb megállapodásról tárgyalni a közelmúltban felerősödött és a közvéleményt jelentősen foglalkoztató környezeti, etikai és szociális kérdések napirendre tűzése nélkül.

A fejlett országokban, különösen az Európai Unióban egyre inkább új értelmet kap az élelmiszerek minőségének fogalma. Ez először a természetes módszerekkel, növényvédőszerrel, kémiai eszközök nélkül előállított élelmiszerek iránti igény megjelenésében és az ilyen irányú kereslet gyors bővülésében mutatkozott meg. A kergemarhakór (BSE)-válság talaján egyre nagyobb a bizalmatlanság a gyorsan fejlődő biotechnika eredményeinek alkalmazásával előállított élelmiszerek irányában (hormonfelhasználás, genetikailag manipulált növények és az azok felhasználásával

előállított állati termékek). Ezt a bizalmatlanságot erősíti a környezetvédő csoportok aktivizálódása nemcsak Európában, hanem az Egyesült Államokban is. A biztonságos élelmiszer fogalmának értelmezése körül kemény vita zajlik. Sokan kétségbe vonják az ún. „tudományos” bizonyítékok megbízhatóságát és nem egy országban a minőség és biztonság eltérő értelmezése nem vámjellegű kereskedelmi korlátok alkalmazásában is kifejezésre jutott. Nehéz e témában a tisztánlátás, hiszen gyakran érzelmektől, előítéletektől túlfűtött az a vita, amely a biotechnológia eredményeit felhasználni kívánó multinacionális cégek és a fogyasztói érdekvédelmi csoportok, illetve a mindkét oldal által befolyásolva politizáló államok között zajlik. Ma még nem egyértelmű, hogy születhet-e nemzetközi megegyezés a biotechnológiai eszközökkel előállított élelmiszerek nemzetközi kereskedelmének általános szabályozására. Általános egyetértés van ma már azonban abban, hogy a fogyasztó egy adott élelmiszerral kapcsolatban meg kell hogy kapjon minden igényelt és rendelkezésre álló információt. A közelmúltban az USA is elfogadta a genetikailag manipulált alapon előállított élelmiszerek kötelező megjelölésének gondolatát. Valószínűleg a kötelező megjelölésben történő megállapodás jelenti ma a maximálisan lehetséges kompromisszumot. Egy ilyen megállapodás hatásai is rendkívül jelentősek, hiszen szükségessé teszi a genetikailag manipulált bázisú termékek elkülönített kezelését, és a megjelölések hitelét szavatoló ellenőrzési mechanizmus kialakítását is. A megjelölés helyesen a fogyasztóra bízva a végső döntést, amely azonban elsősorban a gazdagabb országok lakossága számára biztosít majd valódi választást.

Rendkívül komplikált az állatvédelem témája. Az állatok „jogai”-t különböző kultúrák eltérő módon ítélik meg és eltérő jelentőséget tulajdonítanak az állattenyésztés folyamataiban alkalmazott megoldásoknak is. A kereskedelem szabadsága szempontjából nagyon fontos az, hogy állatvédelmi szempontok ne válhassanak a kereskedelmet akadályozó, illetve azt mesterségesen befolyásoló tényezővé. Számos példája van már a kereskedelem állatvédelmi szempontokra épülő korlátozásának. A probléma összetettségét jól példázza a tojástermelés legújabb szabályozásának esete az EU-ban. A közelmúltban bevezetett EU-szabvány szigorúbb, mint a legtöbb országban, tehát kevesebb tojó tartható egységnyi területen. E szabály alkalmazása nyilvánvalóan magasabb termelési költségeket eredményez. Az EU-szabvány szerint előállított tojások megjelölése lehetővé teszi, hogy a fogyasztó a nyilvánvalóan magasabb árú, de az állatvédelmi szempontoknak megfelelő módon előállított tojást vásárolja, szemben az olcsóbb importtojással. Nyilvánvaló azonban, hogy az EU termelőinek egy része elvesztheti vásárlóit. Nem meglepő, és itt kezdődik a probléma, hogy a termelők a szigorúbb szabályokra hivatkozva vámvédelmet, vagy kompenzációs támogatást igényelnek, amelyek bevezetése a piacot torzító beavatkozással egyenlő. A valódi megoldás egy olyan nemzetközi megállapodás lehet, amely egységes nemzetközi szabályokká teszi az állatvédelem bizonyos követelményeit. Ez a téma nyilvánvalóan napirendre kerül egy következő tárgyalássorozaton; egy átfogó állatvédelmi megállapodás megkötésének valószínűsége azonban meglehetősen kicsi.

A mezőgazdasági kereskedelem szempontjából is fontos, de általános jelentőségű a szociális indíttatású kereskedelmi szankciók kérdése. Köztudott, hogy az egységnyi munka bére jelentősen eltér a világ különböző régióiban és nagymértékben különböznek a munkajogi szabályok is. Az alacsonyabb munkabér, az alacsonyabb szintű szociális ellátás, a gyermekmunka olcsóbb termékeket és kereskedelmi előnyöket

eredményez. Kérdés, hogy mennyiben válhatnak a szociális és munkajogi kérdések a nemzetközi kereskedelempolitikai szabályozások alapjává.

Ez a téma messzemenően túlmegy az agrárkereskedelem témakörén és itt csak azt szeretnénk jelezni, hogy a fejlett és a fejlődő országok között e területen meglévő véleménykülönbségek alapvető befolyással lehetnek egy újabb nemzetközi kereskedelempolitikai tárgyalássorozat kimenetelére.

Végül az agrár-világkereskedelem napirenden lévő fontos kérdése az egyezményekkel szabályozott multilaterális világkereskedelem további bővítése, újabb országok felvétele a WTO-ba. Ma a WTO átfogja a világ nagyobbik részét, azonban az agrár-világkereskedelemben rendkívül fontos szerepet játszó néhány ország még nem tagja a szervezetnek. Ide tartozik mindenekelőtt Oroszország, Ukrajna, bár a tárgyalások folyamatban vannak. A nemzetközi agrárkereskedelem jövője szempontjából nagyon fontos, hogy ezek a tárgyalások mihamarabb befejeződjenek, illetve hogy Ukrajna és Oroszország felvétele a már kialakult megállapodási keret alkalmazásával történjen és a két országnak adott kivételek valóban csak speciális körülmények esetén tegyék lehetővé az általános megállapodástól való eltérést.

3. A WTO-TÁRGYALÁSOK FONTOSABB SZEREPLŐINEK TÖREKVÉSEI

Az elmúlt év nyilatkozatai és a különböző tárgyalásokon elhangzottak lehetőséget adnak arra, hogy a folyamatban lévő tárgyalásokon meghatározó szerepet játszó országok és országcsoportok álláspontját összevessük.

A tárgyalások egyik legfontosabb szereplője az EU. Az EU álláspontjának alapját az Agenda 2000 és a CAP reformja (Fischler-javaslat) képezik amelyek nyilvánvalóan az EU korábbiaknál rugalmasabb magatartását teszik lehetővé a támogatások kérdésében. A „zöld doboz” újrafogalmazásának igényéről már beszéltünk. Várható, hogy az EU törekedni fog a „kék doboz”, vagy annak bizonyos elemei megtartására. Az is nyilvánvaló, hogy az EU nem érdekelt az exporttámogatások teljes felszámolásában sem. Várhatóan az EU markánsan képviselni fogja a genetikailag manipulált alapon előállított élelmiszerekkel kapcsolatos fogyasztói fenntartásokat, valamint az állatvédelmi és a szociális-munkajogi szempontokat.

Az egyik legaktívabb résztvevő várhatóan az USA lesz. Minden bizonnyal ez alkalommal az USA-EU szembenállás jóval kevésbé dominál majd. Az amerikai fél az agrárpiacok további liberalizálására vonatkozó radikális javaslatokat terjesztett be Dohában. Ennek ellentmond ugyanakkor a 2002 tavaszán elfogadott Farm Bill, amely a mezőgazdasági támogatások jelentős növelését irányozta elő.

Az USA álláspontja szerint célszerű lenne megállapodni az exporttámogatások, exportadók és -tilalmak teljes eltörlésében, valamint az állami kereskedelem szabályozásában. Ugyanakkor az USA érdeke az exporthitelezés lazább szabályozása. Az amerikai multinacionális cégek nyomásának következtében nem egyértelmű az amerikai álláspont a genetikailag manipulált alapú élelmiszerek és az állatvédelmi szempontok tekintetében. Várhatóan viszont az USA aktív résztvevője lesz a szociális indíttatású kereskedelmi szankciókkal kapcsolatos vitáknak.

Az agrárkereskedelem további nagymértékű liberalizációját leginkább a CAIRNS- i csoport szorgalmazza. Javasolják az exporttámogatások teljes leépítését, az export

adók és tilalmak megtiltását, az állami kereskedelem szigorú szabályozását, a „kék doboz” teljes megszüntetését és a „zöld doboz” szűkítését. Tárgyalási javaslataik között szerepel továbbá jelentős vámtarifa-csökkentés, a növényvédelmi és állategészségügyi előírások szigorítása és az eljárások egyszerűbbé tétele. Elképzelhetőnek tartják a speciális piacvédelmi intézkedések alkalmazási lehetőségének fokozatos megszüntetését is.

Ázsia és Latin-Amerika az agrárkereskedelem jövőjével kapcsolatos elképzeléseket tekintve nem alkot egységes csoportot. Mind Ázsiában, mind Latin-Amerikában számos ország tagja a CAIRNS-i csoportnak, illetve különböző regionális kereskedelmi megállapodásoknak (MERCOSUR, APEC, stb.). Általában véve „kék doboz”-ellenesek, az exportáló országok érdekeltek a nemzeti támogatások leépítésében is. Igen fontosnak tartják a növényvédelmi és állategészségügyi megállapodás korrekt és transzparens alkalmazását. Japán álláspontja valójában az EU álláspontjához áll közel, a piaci hozzáférés témája igen kellemetlen a japánok számára.

A fejlődő országok közül 134 tagja a WTO-nak, köztük a világ legszegényebb országainak túlnyomó többsége. Ez az országcsoport meglehetősen gyanakvóan figyeli az újabb tárgyalások előkészítését. Az országok jelentős része úgy érzi, egy további liberalizáció elsősorban a multinacionális cégek érdekeit szolgálja. Sok ország egyáltalán nem támogat egy újabb tárgyalási fordulót, mondván, hogy még az Uruguay-forduló megállapodásainak ígért eredményeit sem érzékelik. A nemzeti támogatások

3. táblázat: AMS csökkentési kötelezettség (Hong Kong)

Ország, országcsoport	AMS (milliárd USD)	Csökkentés (%)
Egyéb fejlett országok	0-12/15	37-60
USA, esetleg Japán	12/15-25	60-70
EU, esetleg Japán	> 25	70-83

tekintetében meglehetősen kettős ezen országcsoport álláspontja. Általában ellenzik a fejlett országok agrártámogatásait, ugyanakkor kivételnek tekintik a fejlődő országok szegénység-csökkentését és az agrárfejlesztést a biztonságos élelmiszerellátás szintjének növelését szolgáló agrártámogatási politikáját. Általában igénylik a piacra jutás lehetőségeinek bővítését a fejlett országokban, ugyanakkor az afrikai országok félnek attól, hogy egy általános megállapodással elveszthetik a speciális egyezmények által biztosított előnyöket. A legszegényebb országok számára fontos, hogy az élelmiszersegélyek továbbra is kivételt képezzenek a piaci beavatkozások szabályozásában. A legtöbb fejlődő ország számára problémát jelent a növény- és állategészségügyi egyezmény alkalmazása a szükséges intézményi és technikai feltételek hiánya miatt. E tekintetben erőteljesen igénylik a fejlett országok technikai segítségnyújtását.

Közép- és Kelet-Európa ugyancsak nem egységes az agrár-világkereskedelmi tárgyalásokhoz való viszony tekintetében. A FÁK-országok túlnyomó többsége nem tagja a WTO-nak és nem szerepel az Uruguay-forduló aláírói között. Bár túlnyomó több-

ségük tárgyalásokat folytat a WTO-hoz való csatlakozásról, továbbra is kérdéses, hogy ezen országcsoporthoz elsődleges integrációja a WTO-n belül vagy FÁK keretekben valósul meg. Az 1998-ban megkötött FÁK agrárkereskedelmi megállapodás egy, az EU-hoz hasonló, meglehetősen zárt FÁK agrárpiac kialakítását célozza meg. A gyakorlati megvalósításban azonban eddig kevés történt az érintett országok eltérő érdekei miatt. Az utóbbi időben ugyanakkor felerősödött a WTO orientáció. Fontos lenne, hogy ez a folyamat folytatódjék és a FÁK országok egymás közötti agrárkereskedelmi rendszere a WTO-hoz kötődve a már kialakult nemzetközi agrárkereskedelmi rendszer szellemében, arra épülve alakuljon ki.

4. A DOHA-FORDULÓ HELYZETE

A problémákkal teli seattle-i indulás után a Doha forduló első érdemi tárgyalássorozatára Cancunban került sor 2002 végén. Itt nem született megállapodás, a különböző országcsoporthoz ellentétei a tárgyalások felfüggesztéséhez vezettek. Ugyan a formális tárgyalások szüneteltek hosszú ideig, az előkészítő munka azonban folytatódott. 2005-ben Hong-Kongban újabb miniszteri értekezletre került sor, amelynek legnagyobb eredménye az úgynevezett „framework paper” megszületése volt. Ez a dokumentum áttekinthető rendszerben foglalja össze egy lehetséges megállapodás kereteit, nyitva hagyva a teret a konkrét számszerű megállapodásoknak.

E megállapodási kerettervezet legfontosabb pontjai:

1. BELSŐ TÁMOGATÁSOK:

- Sárga doboz: sávós ill. emeletes formula, termékenkénti AMS plafonokkal, a fejlett országok egyes csoportjaira bontva (3. táblázat).
- De minimis: szigorúbb szabályok a fejlődő országok kivételével.
- Kék doboz: USA igényei szerint kiterjesztve + maximálva a bruttó termelési érték 5 százalékában.
- Zöld doboz: felülvizsgálandó, de lényegében érintetlen marad.

Az összes támogatások csökkentésére vonatkozó javaslatokat a 4. táblázat foglalja össze.

4. táblázat: összes támogatás (AMS: sárga doboz + de minimis + kék doboz) általános csökkentése (Hong Kong)

Ország, országcsoporthoz	Támogatás (milliárd USD)	Csökkentés (%)
Egyéb fejlett országok	0-10	31-70
USA, Japán	10-60	53-75
EU	> 60	70-80

2. EXPORTPIACI VERSENY:

- Teljes transzparencia + egyenlő elbánás minden kereskedelemtorzító eszközre.
- Az exportszubszenciák, exporthitelek, garanciák, biztosítások és az állami külkereskedelmi vállalatok állami finanszírozásának eltörlése.
- A kereskedelmi célzatú élelmiszersegélyezés újraszabályozása.

3. PIACRA JUTÁS:

- Minden termék piacra jutási lehetősége javul, emeletes illetve sávós formula alkalmazásával, az úgynevezett „érzékeny termékek” kivételével.
- Kivételes bánásmód a legszegényebb országoknak.

A megállapodás kerettervezet fontos előrelépés, az egyes pontok tartalmát illetően azonban továbbra is folyik a vita, eltérőek az álláspontok mindenekelőtt a fejlődő és fejlett országok között. Jelenleg a tárgyalások továbbra is informális módon zajlanak, és egy újabb miniszteri értekezlet ügyében sem sikerült megállapodásra jutni. A formális tárgyalásokra valószínűleg majd csak az amerikai elnökválasztás (2008) után kerülhet sor.

IRODALOM

- Csáki Cs. (1999): „Középtávú tendenciák a világ agrárpiacain”. *Közgazdasági Szemle* 1999 február
- McCalla, A.-Nash, J. (szerk.) (2007): *Reforming Agricultural Trade for Developing Countries*. Volumes I. and II. Washington D.C.: World Bank.
- Will, A.-Anderson, K. (2006): „The Doha Negotiations on Agriculture: What Could They Deliver?” *American Journal of Agricultural Economics* 88(5).
- World Bank (2003): *Reaching the Rural Poor – A Renewed Strategy for Rural Development, Sector Strategy Paper*. Washington D.C.: World Bank.
- World Bank (2005): *Global Agricultural Trade and the Developing Countries*. Washington D.C.: World Bank.